

Çerkes Soykırımı

Tarihi Kayıtlar ve Arşivler

Çerkes Soykırımı

Tarihi Kayıtlar ve Arşivler

Hazırlayan

Mustafa Kobl

Ali Janhot

Thağuşe Erkan

Kamal Hajj

Orhan Barsiq

Bdzejey Mustafa Talha Çetinkaya

Katkıda bulunan

Alp Tsey

Amish Maryana

Abreg Zakho

Nart Bğej

Şubat 2025

İnsanlık ailesinin saygıdeğer ferdi,

Biz, insanlık ailesinin özgün renklerinden biri olan Çerkesler olarak, binlerce yıldır tarihi vatanımız Çerkesya'da yaşayan kadim bir milletiz. Anavatanımız Çerkesya tarih boyunca pek çok saldırıya maruz kaldı ancak biz azimle direnerek vatanımızı ve insanlarımızı asırlarca korumayı başardık. 18. Yüzyılın ortalarından itibaren Çerkesya'yı ve tüm Kuzey Kafkasya'yı ele geçirmeye çalışan Ruslara karşı aynı kararlılıkla 100 yıldan uzun süre vatanımızı savunduk. Buna karşın Rus İmparatorluğu'nun insanlık dışı ve vahşi yöntemleri ile baş etmemiz mümkün olmadı.

1864'e kadar süren savaş boyunca Rus ordusu, sistematik ve planlı bir şekilde sivilleri katletmiş, kadınlara tecavüz etmiş, insanları köleleştirmiş, köyleri ve yaşam alanlarını yakarak yok etmiş, ekinleri tahrip ederek halkımızın yaşama şansını ortadan kaldırmıştır. Savaş süresince ve savaştan sonra yaşanan büyük sürgün sırasında tarihçilerin tahminlerine göre 1,5 milyona yakın insanımızı kaybettik. Sağ kalan nüfusun yaklaşık % 90'ı çok ağır koşullar altında vatanımızı terk etmeye zorlandı ve sürgüne gönderildi. Biz soykırım ve sürgüne maruz kalmış Çerkesler olarak bugün dünyanın farklı ülkelerinde vatan hasreti ile yaşamaya devam ediyoruz.

Rus İmparatorluğu'nun biz Çerkes ulusuna yaşatmış olduğu vahşet ve soykırım, başta Rus askeri görevlilerinin raporlarında ve dönemin tarihçilerinin çalışmalarında olmak üzere pek çok yazılı eserle insanlığın belleğine detaylarıyla yazılmış bulunmaktadır. Tarihçiler ve araştırmacılar tarafından "yakın dönemin en iyi bilinen soykırımı" olarak tanımlanan Çerkes Soykırımı, bu kadar iyi bilinmesine rağmen Çerkes ulusu için adaletin tesis edilmesi hala mümkün olamamıştır.

Günümüzde, Rusya Federasyonu, mirasçısı olduğu Rus İmparatorluğu'nun işlediği soykırımı tanımamakta, dahası, dünyanın çeşitli yerlerinde savaş, deprem ve doğal afet gibi insani krizlere maruz kalan Çerkeslerin tarihi anavatanları Çerkesya'ya geri dönmesine izin vermemektedir. Putin rejimi, anavatan Çerkesya'da yaşamakta olan Çerkeslerin kendi anadillerinde eğitim görme, kültürlerini yaşatma, siyasete katılım gibi en demokratik haklarını kullanmalarına bile her geçen gün çeşitli bahaneler ve yasal düzenlemelerle yeni engeller koymakta ve sistematik bir Ruslaştırma faaliyeti sürdürmektedir. Bununla birlikte Putin iktidarı boyunca çok sayıda Çerkes genci ve aktivisti, planlı şekilde gerçekleşen faili meçhul cinayetlerle katledilmişlerdir. Ayrıca oldukça zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip olan Çerkesya'nın tüm ekonomik kaynakları, Moskova tarafından sömürülmekte ve Çerkesya'da yaşayan insanlar planlı şekilde yoksul bırakılmaktadır. Cinayet, baskı ve ekonomik zorluklarla sindirdiği Çerkeslerin günümüzde herhangi bir hak talebinde bulunmaları veya olumsuzluklara itiraz etmeleri mümkün olamamaktadır.

Mevcut Rusya Federasyonu, günümüzün insani değerlerinden uzak bir yaklaşım içerisinde hareket etmekte, ülke içerisinde etnik ve azınlık unsurlara karşı şiddetli bir ruslaştırma ve ülke dışında da emperyal bir şekilde yayılcılık politikası izlemektedir.

Bu durum dünya barışı için ve tüm insanlık için açık bir tehdit oluşturmaktadır. Bugün Çerkes ulusunun, kimliğinin, kültürünün ve dilinin yok olmanın eşiğine gelmesinde Rusya İmparatorluğu kadar mevcut Rusya Federasyonu da aynı derece sorumlu ve suçludur.

Biz, anavatan özlemi ile diasporada yaşayan Çerkesler olarak bu gerçeği tüm dünyaya anlatmak istiyoruz ve adalet arayışımızda tüm insanların desteğini arıyoruz. Bugüne kadar Gürcistan ve Ukrayna parlamentoları, Çerkes Soykırımı'nı resmi olarak tanıyarak Çerkes ulusu ile güçlü bir dayanışma içinde olduklarını gösterdiler.

Birleşik Çerkesya Konseyi olarak tüm insanlık için açık bir tehdit olan Rus emperyalizmine karşı Çerkes ulusuna adalet arayışında destek olmaları için parlamentolar ve hükümetler nezdinde girişimlerimizi sürdürüyoruz. Elinizdeki çalışma, Çerkes Soykırımı'nın inkâr edilemez kanıtlarını içermektedir. Rus askeri yetkililerinin raporlarından, dönemin Rus tarihçileri ve gezginlerinin gözlemlerinden, yabancı ülke askerî yetkililerinin değerlendirmelerinden ve modern araştırmacıların bilimsel çalışmalarından derlenmiş alıntılar ve kaynak eser bilgisi ile oluşturulmuştur.

Bu çalışma, Çerkesleri ve Çerkes Soykırımı'nı bilmeyen kişilere temel bir bilgi sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Rus-Çerkes Savaşları (1763-1864) sürecince yaşanan soykırım eylemlerini ve Çerkeslerin yaşadığı trajedinin boyutlarını göstermektedir. Bu çalışmada görülebileceği gibi, farklı zamanlarda farklı ülkelerde yaşayan tarihçiler ve araştırmacılar Çerkes ulusunun yaşadığı soykırımı teyit etmektedir.

161 yıl önce yaşam hakkı elinden alınan ve tüm kaynakları gasp edilen Çerkes ulusu bugün dünyanın farklı ülkelerinde varlığını sürdürmeye çalışmakta ve anavatanına tekrar dönebilmenin çarelerini aramaktadır. Çerkesler tarihi anavatanları Çerkesya'da demokratik, insan haklarına ve evrensel değerlere saygılı, hukukun üstünlüğünü esas alan bir devlet yapısı içinde özgürce ve insanca yaşamının hayaliyle örgütlenmeye ve siyasal mücadelelerine devam etmektedir. Bu mücadele sadece Çerkes ulusunun değil ama aynı zamanda tüm insanlığın ortak menfaatleri adına tüm ilgili taraflarca desteklenmelidir.

Sizi, insanlık tarihinin utanç dolu bir sayfası olan Çerkes Soykırımı hakkında bilgi edinmeye ve adalet arayışımızda bize destek olmaya çağırıyoruz.

Meretuko Kenan Kaplan
Birleşik Çerkesya Konseyi Genel Başkanı

1. ÇERKESLER KİMDİR?

Çerkesler, Kuzey Kafkasya'nın binlerce yıllık bir geçmişe sahip yerli halkıdır. Savaşçı kültürleri, demokratik gelenekleri ve benzersiz dilleriyle tanınan bu halk, Moğollar ve Osmanlı İmparatorluğu da dahil olmak üzere çok sayıda istilaya direndi. Ancak en önemli mücadeleleri 18. ve 19. yüzyıllarda Rusya'nın Kafkasya bölgesindeki kontrolünü genişletmeye çalıştığı Rus İmparatorluğu'na karşıydı.

Bir asırdan fazla süren direnişin ardından Çerkesler 1864'te yenilgiye uğratıldı. Bu, tarihlerinin en karanlık sayfalarından birine, Çerkes Soykırımı'na yol açtı. Yüz binlerce kişi öldürüldü ve nüfusun yaklaşık %90'ı başta Osmanlı İmparatorluğu olmak üzere zorla sürgüne gönderildi. Birçoğu, Karadeniz'deki açlık, hastalık ve toplu boğulma nedeniyle acımasız sürgünler sırasında hayatını kaybetti. Bugün Çerkes diasporası dünyanın dört bir yanına dağılmışken, trajik geçmişlerinin anısı kimliklerinin merkezi bir parçası olmaya devam ediyor.

Çerkesler, karşılaştıkları zorluklara rağmen dillerini, kültürlerini ve kimliklerini korumak için yorulmadan çalıştılar. Türkiye, Ürdün, Suriye ve diğer ülkelerdeki diaspora topluluklarında geleneklerini yaşatmak amacıyla kültürel dernekler, vakıflar ve etkinlikler kurmuşlardır. Son yıllarda Çerkes Soykırımı'nın tanınması ve atalarının anavatanı Kafkasya ile yeniden bağlantı kurma çabaları yönünde büyüyen bir hareket var. Ancak asimilasyon ve siyasi kısıtlamalar gibi zorluklar kültürel hayatta kalmalarını tehdit etmeye devam ediyor, tarihsel adalet ve kimlik koruma mücadelelerini süregelen bir mücadeleye dönüştürüyor.

2. ULUSLARARASI HUKUKA GÖRE SOYKIRIM TANIMI

Soykırım ilk kez 1946 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından uluslararası hukuk kapsamında bir suç olarak kabul edilmiştir (A/RES/96-I). Soykırım, 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nde (Soykırım Sözleşmesi) bağımsız bir suç olarak düzenlenmiştir. Sözleşme 153 Devlet tarafından onaylanmıştır (Nisan 2022 itibariyle).

Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin ilk üç maddesi soykırım suçunun tanımını ve çerçevesini açıkça ortaya koymaktadır.

“Madde I

Akit Taraflar, ister barış zamanında ister savaş zamanında işlenmiş olsun, soykırımın uluslararası hukuka göre bir suç olduğunu ve bunu önlemeyi ve cezalandırmayı taahhüt ettiklerini teyit ederler.

Madde II

Bu Sözleşme'de soykırım, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu tamamen veya kısmen yok etmek kastıyla işlenen aşağıdaki fiillerden herhangi biri anlamına gelir:

- (a) Grup üyelerini öldürmek;
- (b) Grubun üyelerine ciddi bedensel veya zihinsel zarar vermek;
- (c) Grubun fiziksel olarak tamamen veya kısmen yok olmasına yol açacak yaşam koşullarını kasıtlı olarak uygulamak;
- (d) Grup içinde doğumları önlemeye yönelik tedbirler uygulamak;
- (e) Gruptaki çocukların zorla başka bir gruba nakledilmesi.

Madde III

Aşağıdaki fiiller cezalandırılacaktır:

- (a) Soykırım;
- (b) Soykırım işlemek için komplo kurmak;
- (c) Soykırım işlemeye doğrudan ve alenen teşvik;
- (d) Soykırım işlemeye teşebbüs;
- (e) Soykırıma iştirak.”

3. ÇEŞİTLİ KAYNAKLARDAN ALINTILAR

“Onlar (İngiltere ve Fransa), Rusya'nın Kafkasya'nın egemenliği üzerinde en ufak bir hakka sahip olmadığının tamamen farkındalar ancak yine de bir adalet eylemi gerçekleştirmekte tereddüt ediyorlar; ancak şimdi ayaklarına meydan okuma eldivenini fırlattığına göre, kendi ülkelerinin onuru güçlü ve kararlı bir hareket tarzını gerektiriyor; ve ilk hareketleri Çerkesya'yı ve tüm Kafkas halklarını bağımsız ilan etmek olmalıdır - gecikmiş bir adalet eylemi, ancak uluslararası hukukla tamamen uyumlu” (Spencer, 1855, s. 229).

“Erkekler ve kadınlar acımasızca katledildi ve kan nehirler halinde aktı, öyle ki 'ölülerin bedenlerinin kan denizinde yüzdüğü' söylendi. Yine de Ruslar yaptıklarıyla yetinmeyip çocukları top mermilerine hedef yaparak içgüdülerini tatmin etmeye çalıştılar.” (Levene, 2005, s. 300).

“Bu dönemde İngiliz diplomatların raporları, Rusların kindarlığına ve hatta gaddarlığına güçlü bir şekilde işaret etmektedir. Birkaç örnek: ”

-Ruslar, Netauchee (Çerkes kabilesi) ve Şhapsığ (Çerkes kabilesi) yerlilerini ülkeyi terk etmeye ve Türkiye'ye göç etmeye zorlamak için son zamanlarda Çerkesya'nın bu bölümünün tamamını tahrip ettiler, insanların evlerini ve ekinlerini yaktılar ve böylece onları kaçmaya zorladılar.

-Bir Rus müfrezesi, Soobashi nehri üzerinde bulunan ve yaklaşık yüz Abzeh'in (Çerkes kabilesi) yaşadığı Toobah köyünü ele geçirdi. Teslim olduktan sonra ... hepsi Rus birlikleri tarafından katledildi.” (Henze, 2007, s. 32).

“(Kafkasya'dan.) A.A. raporlarına göre, **Ruslar geçen sonbaharda öncelikle aulları (köyleri), evleri ve ekili alanları yok etmekle uğraştılar.** Savaşın son zamanlarda eskisinden çok daha acımasız ve insanlık dışı bir şekilde yürütüldüğü söyleniyor. İngiliz-Polonya seferinin karaya çıkmasından sonra, dağ halklarının özgüveni bir şekilde güçlendi; bir hafta içinde 30.000 adam İngilizlerin emrindeydi. Çerkesler o zamandan beri Avrupalı subayların komutası altındaydılar ve yüksek dağlara kar yağana kadar neredeyse her gün Ruslarla savaşıyorlardı. Ancak Çerkeslerin durumu hala vahimdir. İngiliz subaylar, **Abzah kabilesi arasında kıtlığın büyük boyutlara ulaştığını** ve ayrıca ciddi bir silah ve mühimmat sıkıntısı olduğunu bildiriyor. Bu vahim koşulların bir sonucu olarak, Abzahların göçü son zamanlarda bir kez daha önemli ölçüde artmıştır.” (Fränkischer Kurier, 1863)

“Çarlık cellatları, korkunç suçu -bütün bir halkın fiziksel olarak yok edilmesi- gizlemek için Çerkeslerin yağmacı eğilimleri **hakkında her türlü efsaneyi uydurdular.** Ancak Çarlığın saldırgan politikasını yürütenler gerçeği gizleyemediler ve çoğu zaman kendileri bunun tersini iddia ettiler: Çerkesler Ruslarla barışçıl ilişkiler sürdürmeye çalıştılar ve ilk komşuları olan Rus yerleşimcilere her türlü yardımı sağladılar.” (Pobedonostsev, 1940, s. 30-31).

“Son kanyonların yerlilerden temizlenmesi için çok sayıda asker gerekiyordu... Dakhovsky Müfrezesi'nin tüm bu eylemleri sayesinde Belaya ve Pshekha nehirlerinin kaynakları arasındaki **tüm dağlık ve ulaşılmaz bölgeler yerlilerden temizlendi.**” (Evdokimov, 1863).

“Ermolov'un (Aleksy Petrovich Ermolov, Rus general, 1777-1861) eylemleri ve emirleri soykırım mıydı? BM Soykırım Sözleşmesi'ndeki soykırım tanımını kullanarak, ona karşı çok güçlü bir dava açılabilir:

Soykırım, ulusal, etnik, ırksal veya dini bir grubu tamamen veya kısmen yok etmek amacıyla işlenen aşağıdaki eylemlerden herhangi biri anlamına gelir:

- (a) Grup üyelerini öldürmek;*
- (b) Grubun üyelerine ciddi bedensel veya zihinsel zarar vermek;*
- (c) Grubun fiziksel olarak tamamen veya kısmen yok olmasına yol açacak yaşam koşullarını kasıtlı olarak uygulamak;*
- (d) Grup içinde doğumları önlemeye yönelik tedbirler uygulamak;*
- (e) Grubun çocuklarını zorla başka bir gruba nakletmek.*

Ermolov ve adamları bu kategorilerin beşini de çeşitli vesilelerle ihlal etmiştir. Masum Kabardeyleri (Doğu Çerkesleri) öldürdüğüne dair hiçbir tartışma olamaz; Çarlık tarihçisi Vasili Potto bile bunu kabul ediyor. (b) ve (c) maddelerine gelince, aulların (Çerkes yerleşimi) toptan yok edilmesi ve Kabardeylerin hayatta kalması için gerekli olan sığır ve diğer malların büyük ölçüde çalınması, Ermolov'un kendi sözleriyle, onları terörize etmeyi amaçlıyordu. Kafkasya'da deneyimli bir subay olarak, insanları kışın doğaya çıkmaya zorlamanın, onları katletmekten daha acı verici bir ölüm cezası olduğunu biliyordu. Tüm toplulukları yok ederek Kabardeylerin sosyal sistemini bozdu, onları kaçmaya ve aile kurmanın imkânsız olduğu koşullarda yaşamaya zorladı. Son olarak, boyun eğmeyi reddeden aristokratlar Batı Çerkesya'ya kaçtıklarında, Ermolov 1814'te rehin alınan çocuklarını yetimhanelere ya da orduya gönderdi. Onun ve seleflerinin eylemleri nedeniyle, 1790'da üç yüz bin olan Kabardey nüfusu 1820'lerde sadece otuz bine düştü. Hayatta kalanların tamamı Büyük Kabardey'deydi, çünkü Küçük Kabardey'in tüm nüfusu ya ölmüş ya da Batı Çerkesya'ya kaçıyordu.” ((Richmond, 2013, s. 28-29).

“Öte yandan, onun (Aleksey Petrovich Ermolov, Rus general, 1777-1861) adı ve ünü, çağdaşlarının ve haleflerinin çoğu çoktan unutulmuşken Dağıstan ve Çeçenistan dağlılarının hafızasında hala canlılığını koruyor. Kabul etmek gerekir ki, bu hayatta kalış sadece onun komuta edici kişiliğinden ya da fiili başarısından değil, en azından kısmen, yöntemlerinin hesaplanmış zalimliğinden kaynaklanmaktadır - ne yazık ki, Rus savaşının çok genel karakteristiği olan, ahlaki açıdan savunulamaz, ancak Doğulu halklarla uğraşırken şüphesiz avantajlara sahip yöntemler. Her zaman, az ya da çok makul bir şekilde, Kafkasya kabilelerinin merhameti zayıflıkla karıştıracakları, **oysa ateş ve kılıçla eski güzel planla yürütülen seferlerin- ekinlerin harap edilmesi, köylerin yağmalanması, erkeklerin katledilmesi ve kadınların ırzına geçilmesi - iyice anladıkları ve tam olarak takdir ettikleri bir ders verdiği iddia edilecektir.**” (Baddeley, 1908, s. 96-97).

Aleksey Yermolov (1777-1861)

Dmitrii Miliutin (1816-1912)

“Bariatinskii'nin kurmay başkanı Dmitrii Miliutin, 1857 tarihli bir politika memorandumunda Kuzeybatı Dağlılarıyla ilgili yeni düşüncüyü özetledi. Miliutin'e göre amaç, imparatorluğun çevresindeki diğer bölgelerde olduğu gibi, dağlık ve kıyı bölgelerini Çerkeslerden temizlemek ve böylece bu bölgelere üretken çiftçilerin yerleştirilmesini sağlamak değildi. **Aksine, Çerkesleri ortadan kaldırmak başına bir amaç olacaktı -toprağı düşman unsurlardan temizlemek.**” (King, 2008, s. 94).

“Şamil'in yenilgisinden sonra Kafkasya'da itaat altına alınmayan tek halklar Çerkesler (Adigeler, Çerkesler ve Kabardeyler), Abazinler ve Ubıhlardı. **Sonraki yıllarda Rusya, çağdaş uluslararası hukukta soykırım veya etnik temizlik olarak değerlendirilecek bir demografik savaş operasyonu yürüttü.** Çarlık rejimi, köyleri fethederek, sakinlerini öldürerek ya da sürerek (Osmanlı İmparatorluğu'na zorunlu göç de dahil olmak üzere) ve toprakları Rus ve Kozak yerleşimcilere vererek savaşı sona erdirmeyi ve 1808'de zaten kararlaştırılmış bir politika olan zor kazanılmış topraklarını sağlamlaştırmayı amaçladı.” (Coene, 2010, s. 127).

Soykırım savaşında görev alan askerlere verilen “Batı Kafkasya'nın fethi için 1859-1864.” yazılı madalya

“**Kafkasya savaşının son aşaması ancak soykırım olarak tanımlanabilir.** Yeni komutan Grandük Mihail Nikolayeviç komutasındaki Rus birlikleri Çerkesya'nın dağlarını, vadilerini ve ormanlarını sistematik bir şekilde tarıyor, Çerkes kabilelerini yerlerinden ediyor, ovalara ve deniz kıyısına sürüyor ya da kitleler halinde öldürüyordu. Dağlıların kaderi ölüm, Türkiye'ye göç ya da ovalarda Rus kalelerinin toprakları altında Kozak köylerinden oluşan bir halka içine yerleşmekti... 1864'te Çerkesya'nın varlığı neredeyse sona erdi. **Birçok Çerkes kabilesi (Şapsığlar, Natuhaylar, Ubıhlar) ya yok edilmiş ya da köklerinden sökülüştü. Diğerleri Rus yerleşimciler tarafından ezilmişti.**” (Kazemzadeh, 1974, s. 261-262).

“Bu nüfusu daha da sıkıştırmak ve toprakları yerlilerden mümkün olduğunca temizlemek için... Kasım ayının on beşinde üç kol Defan'ın ağzına kadar ilerledi... Aralık ayının birinci, ikinci, üçüncü ve dördünde birkaç kol Defan'ın kaynağından nehirlerin üst ve orta kısımları boyunca ilerleyerek nüfusu yok etti, ardından Şapsugo boyunca yükselip Psekups Havzası'na geçerek **bu nehrin sol kıyısını yerlilerden temizlediler.**” (Kumykov, 1994, s. 62).

“Dönemin Rus kaynakları 400-500.000 Çerkes göçmeni verirken, Türk kaynakları tahmini olarak 595.000 rakamını vermektedir. Ve bu sadece Çerkeslerdi. Vilayetlerin yeniden düzenlenmesi sırasında 22.000 Çeçen ve 3.000 Kabardey ve Oset Türkiye'ye sürüldü. İnguşlar ve Karabulaklar da ayrıldı. Bu bölgelerde **sorun çıkaranlar olarak görülen diğerleri katledildi** ya da ceza yerleşimlerine gönderildi. Toplam sayılar bugün hala tartışılmaktadır. Owen (2007) diğer akademik kaynaklardan alıntı yapmaktadır: 600.000 (McCarthy), bir milyona kadar (Henze) Çerkes, toplam iki milyon Kafkasyalı (Karpas), sadece 1,5 milyonu hedeflerine ulaşabildi. **Bunun bir etnik temizlik ve soykırım olduğuna kimse itiraz etmiyor.**” (Teissier, 2024, s. 61).

“Rus misillemelerinin acımasızlığı, “vahşi” kabile üyelerinin direnme kararlılığını daha da arttırdı. **Yerel halkın katledilmesi ve ekinlerin büyük çapta tahrip edilmesi, asi yerlilerle başa çıkmanın olağan yolları haline geldi.** “Bir Sovyet tarihçisi, “Çarlık komutasının temsilcilerinin bu tür eylemleri, Dağlıları Rusya'ya karşı kışkırtmaktan başka bir işe yaramadı ve ayaklanmanın tasfiyesini engelledi” diye yazmaktadır.” (Kazemzadeh, 1974, s. 247).

“Genellikle her cinsiyetten ve yaştan esirler köle olarak satılırdı, ancak bazı durumlarda esir alınan erkekler Rusya içinde askeri hizmete zorlanır ve kadınlar Rus subaylar arasında dağıtılırdı, böylece kışlık bölgelerde 'en azından subaylar için ya da en azından başkomutan için zaman yerli kadınların eşliğinde yeterince hoş geçerdi.” (Gammer, 2003, s. 186).

“Göç etmeye karar veren toplulukların deniz yolculuğunu hangi koşullar altında yapmaya çalıştıklarına dair Ruslar tarafından yazılmış korkunç raporlar var. Örneğin Rus subay Ivan Drozdov, Soçi'ye ulaşmaya çalışan bir grup Çerkes'in yıkıcı yürüyüşünü anlatıyor: “**Bir grup Çerkes, erkekler, kadınlar, çocuklar, yaşlılar, açlık ve hastalıktan bitkin düşmüş cesetler gibi yürüyorlardı ve köpekler tarafından saldırıya uğrayıp canlı canlı yenmişlerdi.**” (Grassi, 2018, s. 73).

"Çarlık Rusya'sı bir uluslar hapisanesiydi. Çarlık Rusya'sının Rus olmayan çok sayıda milleti tamamen haklarından mahrum bırakılmış, sürekli olarak her türlü aşağılama ve hakarete maruz bırakılmıştır. Çarlık hükümeti, Rus halkına ulusal bölgelerdeki yerli halklara aşağı bir ırk olarak bakmayı öğretti, onları resmen “yabancılar” olarak adlandırdı ve onlara karşı horgörü ve nefret besledi.” Devrimden önce Büyük Rus olmayan halkların durumundan bahsederken, **Çerkeslerden bahseden Stalin Yoldaş, “Çarlığın politikası, toprak sahiplerinin ve burjuvazinin bu halklarla ilgili politikası, aralarındaki herhangi bir devlet olma başlangıcını öldürmekten, kültürlerini felç etmekten, dillerini kısıtlamaktan, onları cehalet içinde tutmaktan ve nihayet onları mümkün olduğunca Ruslaştırmaktan ibaretti. Böyle bir politikanın sonuçları, bu halkların az gelişmişliği ve siyasi geri kalmışlığıdır.”** Bütün bunlar, Çerkes halkının devrimden önce yaşamak zorunda bırakıldığı yaşam koşulları tarafından tamamen doğrulanmaktadır.” (Pobedonostsev, 1940, s. 35)

“Evdokimov'un (Nikolai Ivanovich Evdokimov, Rus General, 1804-1873) planı oldukça farklıydı. Çerkeslerle iyi geçinmek imkansızdı, onları herhangi bir şekilde kendine bağlamak imkansızdı, onları yalnız bırakmak da imkansızdı, çünkü bu Rusya'nın güvenliğini tehdit ediyordu, elbette Abreklerin önemsiz açgözlülüğü nedeniyle değil, Batılı güçler ve Türkiye savaş durumunda dağ nüfusunda güçlü bir destek bulabilecekleri için. **Buradan, Rusya'nın iyiliği için Çerkeslerin tamamen yok edilmesi gerektiği sonucu çıktı.** Bu imha nasıl gerçekleştirilecekti? En pratik yol, onları Türkiye'ye sürmek ve topraklarını Rus nüfusla işgal etmektir. **Bir halkın başka bir halk tarafından öldürülmesine benzeyen bu plan, acımasızlığı ve insan haklarını hiçe saymasıyla görkemli bir şeyi temsil ediyordu. ...** Büyük bir pratik zekaya, yok edilemez bir enerjiye sahip, her türlü hassasiyetten uzak, tamamen eğitimsiz, sadece okur-yazar, Ruslar ve Çerkesler arasındaki ilişkileri sakince tarttı ve kararını “imha” yoluyla “pasifleştirme” açısından verdi.” (Tikhomirov, 2000, s. 129-130).

Rus İmparatorluk Ordusu'nun "Batı Kafkasya'nın Fethinde Üstün Başarı" ifadeli ödül kurdeleleri

“Tektonik plakanın tam ortasında, Romanov Rusya'sının Karadeniz'i sağlamlaştırmak için kritik bir kanat olan Kuzeybatı Kafkasya'nın kontrolünü ele geçirmek için devam eden mücadelesi, 1860'ların başında yeniden Müslüman olan Çerkes kabilelerine yönelik geniş çaplı bir saldırı ile dikkat çekici bir şekilde hızlandı. 1864'te kristalize olan özel amaç, tam bir “**etnik temizlik**” olarak görünmektedir. **Pratikte bu süreç, sistematik katliam ve ardından hayatta kalanların elverişsiz, sağlıksız şekilde gemilerle Karadeniz üzerinden Osmanlı İmparatorluğu'na gönderilmesiyle yürütüldü.**” (Levene, Empires, Native Peoples, and Genocide, 2010, s. 196).

“Bahsettiğim gibi, **Çerkesler önce kendilerini savundular, ittifaklar kurdular ve ölümüne savaştılar.** Ama tabii ki her yerde yenildiler ve dağlılar yavaş yavaş cesaretlerini kaybettiler, hatta kendilerini savunmayı bıraktılar... Tüm bölgelere küçük müfrezeler gönderildi, bunlar olay yerinde küçük ekiplere ayrıldı ve bunlar da birkaç kişilik gruplara ayrıldı. Bu gruplar tüm bölgeye dağılarak köyleri, en azından tek tek köyleri ya da en azından dağılmış Çerkeslerin saklandığı basit kulübeleri arıyorlardı. **Tüm bu köyler, kasabalar, kulübeler yakılıp yıkıldı, mülkler tahrip edildi veya yağmalandı, sığırlara el konuldu, sakinler- erkekler, kadınlar, çocuklar – her yöne dağıldılar.** Dehşet içinde kaçtılar, ormanlara saklandılar ve henüz yağmalanmamış köylere sığındılar. **Ancak imha fırtınası yaklaşıyordu ve daha da ileri giderek onları yeni sığınaklarda yakaladı.** Sayıları giderek artan yoksul kalabalıklar daha da batıya kaçtı ve amansız süpürge onları daha da uzağa süpürdü, sonunda onları Kafkas Sırtı'nın üzerinden attı ve Karadeniz kıyılarına büyük yığınlar halinde süpürdü. Hayatta kalanlar buradan buharlı gemilere ve basit koçermalara yüklenerek Türkiye'ye doğru yola çıkarıldı. ... **Yarım milyondan fazla insan denizin ötesine taşındı.** Bu kadar büyük bir insan kitlesi için ulaşım imkânı bulmak kolay değildir ve talihsiz sürgünler aylarca kıyıda sıranın kendilerine gelmesini beklemişlerdir. ... **Orada sinekler gibi öldüler- tifüs ve diğer hastalıklardan.** **Tüm bu vahşi zorbalık- başka bir kelime bulamıyorum - yaklaşık dört yıl sürdü ve 1863'te zirveye ulaştı.”** (Tikhomirov, 2000, s. 135).

“Çerkes felaketi kelimelerle anlatılamaz. Zulümden kaçarak, kışın yirmi derece soğukta barınaksız ve yiyeceksiz dolaştılar. Kışlar, şansın da yardımıyla, alışılmadık derecede soğuk geçiyordu. Çerkesler arasında başta tifüs olmak üzere yıkıcı hastalıklar baş göstermeye başladı. Aileler dağıldı, babalar ve anneler çocuklarını kaybetti. Açık havada ve kovuklarda öldüler. Halkımızın insan eti yiyen fakir insan vakalarına rastladığımı söylediler. Bir görgü tanığı olarak Dağlıların sürülmesinin dehşetinden bahsediyorum. Onları kovma zorunluluğu Novorossiysk'e ulaştığında, Tsemez vadisini ve körfezi çevreleyen tüm dağlar yakılan köylerin duman sütunlarıyla doluydu ve geceleri her yerde ateşlerin aydınlığı parlıyordu. Dağlarımızın bu kadar yoğun bir nüfusa sahip olduğunu bilmiyorduk. Neredeyse her geçitte duman yükseliyor ve ateş parlıyordu. Bu uğursuz tablo belki de bir ay boyunca gözlerimizin önünde durdu... Bir ya da iki yıl sonra, yanmış köylerin kalıntılarını görmek zorunda kaldım. Bunlardan biri de çiftliğimizi kurduğumuz yerdeydi. Bu süre zarfında her türlü zorluktan, açlıktan, soğuktan ve hastalıktan kaç dağcımın öldüğünü sadece Tanrı bilir. Ormanlarda ve her türlü gecekondulu mahallesinde cesetleri sayacak kimse yoktu ve bu imkansızdı. Dağlıların zaten gözetimimiz altında olduğu sahilde bile, ölenlerin kitleleri alelacele şekilde ve dikkatli bir sayım yapılmadan gömüldü” (Tikhomirov, 2000, s. 136).

“Çerkesler bizden nefret ediyor. Onları özgür ve geniş otlaklarından zorla çıkardık; aulları (yerleşim yerleri) harabeye döndü, bütün kabileler yok edildi” (Pushkin, 1974, s. 23).

“Bütün bölgelerin harabeye döndüğünü, ekinlerin yakıldığını ve mezraların tahrip edildiğini gördüğümüzde ve bir zamanlar mutlu ve müreffeh olan ailelerin genç erkeklerinin yok edilmesiyle yoksulluğa ve sefaletе düştüklerini sürekli olarak duyduğumuzda ve her yönden sakinlerinin eğlenmesine uygun bir ülkenin huzurunu bozan tüm bu olayların yalnızca bir kişinin, Rusya İmparatoru'nun hırsı ve doymak bilmez egemenlik arzusundan kaynaklandığını düşündüğümüzde, öfkemizi dizginleyemedik; bu nedenle yerlilerin konseylerine özgürce katıldık.” (Bell, 1840, s. viii).

Fyodor Bursak (1750-1827)

“Kozak Komutanı Bursak'ın Seferleri

Kozak liderlerinin ilk eylemlerinin başlangıcından beri Bursak, Çerkeslere karşı disiplin amaçlı seferler düzenlemek için izin almayı umuyordu ve yetkililer tarafından bu hak verildiğinde Bursak, Kuban'ın ötesinde bir dizi sefere başkanlık etti: 1800, 1802, 1807, 1809, 1810, 1811 ve Kozaklar farklı zamanlarda Bjadogh, Natokhawaj, Shabsough ve Abzakh topraklarında bizzat Bursak'ın liderliği ve gözetimi altında varlık gösterdiler. **Dağlılar her seferinde zarara uğratılmış, mahalleleri tahıl ve yemleri de dahil olmak üzere yakılıp yıkılmış, hayvanları savaş ganimeti olarak yağmalanmıştır. Bursak bu faaliyetlerinden dolayı 1807 yılında tümgeneralliğe terfi ettirilmiştir.**” (Shcherbina, 1913, s. 75).

"Savaş amansız ve acımasız bir şiddetle devam etti. Adım adım, ama geri dönülmez bir şekilde ilerledik ve dağlıları, bir zamanlar bir askerin ayağının bastığı her topraktan son adamına kadar temizledik. Dağ köyleri, kar yağar yağmaz, ancak ağaçlar yeşillenmeden önce (Şubat ve Mart aylarında) yüzlerce kişi tarafından yakıldı; ekinler atlar tarafından kazındı, hatta çiğnendi. Köylerin nüfusu, eğer onları gafil avlamak mümkünse, derhal askeri refakat altında en yakın köylere götürüldü ve oradan Karadeniz kıyılarına ve daha sonra Türkiye'ye gönderildi. Kaç kez, yaklaştığımızda boş olan kulübelerde, masanın üzerinde içine kaşık sokulmuş sıcak yulaf lapası, iğnesi çıkarılmamış tamir edilmiş giysiler, yere, çocuğun yanına serilmiş bazı çocuk oyuncakları bulmak zorunda kaldık. **Bazen- askerlerimizin hakkını yemeyelim, çok nadiren - vahşete varan zulümler yapıldı...** Bu zulümler, genellikle çok iyi huylu olan yiğit Rus askerlerinin ruhuna tamamen aykırı olduğu için daha da çirkindi.

Besleneyler (Çerkes kabilesi) gibi kabilelerin tamamı bir veya iki gün içinde tahliye edildi. **Funf'taki Barakaevtsev, Abadzekhov (Çerkes kabilesi) köyleri üç gün boyunca yandı ve yaklaşık otuz verst (yaklaşık 32 km.) boyunca havayı yanıklarla doldurdu,** Şubat 1862'de hareketlerimiz bu dağlıları kovmaya başladı. Bu şekilde yürütülen savaşın kısa sürede kesin sonuçlara yol açtığı açıktır." (Venyukov, 1878, s. 249-250).

"Sığırların peşine düşmek için verilen bu emirden sonra, o zamanlar zayıf bir şekilde tahkim edilmiş ve küçük bir garnizona sahip olan Anapa şehrine ulaştık, ancak yakınında hiçbir şey yapmadık, hatta dönüş yolculuğuna çıktık ve Kasım ayının sonuna doğru, bu başarısız seferde tüm ordu için oldukça fazla ihtiyaç duyarak karargahımıza ulaştık. **Generallerimizin tüm taktiği, Çerkes sığınaklarını ustaca yakmak ve onları tamamen yok etmekten ibaretti, böylece generallerimizin başka bir şey bilmediklerini anlayacaklardı.**" (Gordin, 2002, s. 161-162).

“Ezelden beri bağımsız, ezelden beri düşman, silahlı, zaptedilemez bir arazi tarafından korunan, Rusya'ya düşman çıkarların toplamının sürekli etkisine teslim olmuş neredeyse yarım milyon barbar halkın duygularını belirli bir süre içinde değiştirmeyi ummak çok anlamsız olacaktır. İngiltere'nin Kafkasya'daki egemenlik hakkımızı reddetmesinden, Türkiye'nin sayısız entrika ve girişiminden, İstanbul'daki Fransız elçiliğinin Çerkeslere gösterdiği açık tarafgirlikten sonra, zamana güvenemezdik. Dağlıların Rus gücüne tabi olması, bizi bu bölgedeki yabancı entrikalardan en ufak bir şekilde kurtarmayacaktı. Her köye göz kulak olma şansımız yoktu ve barış zamanında bile dağlılara Rus tebaası denemezdi. Savaş durumunda Kuban bölgesi, düşmanın Kafkasya'nın kalbini istila etmesi için açık bir kapı haline gelecekti.

Karadeniz'in doğu kıyısını Rus toprağı haline getirmemiz ve bu amaçla tüm kıyı şeridini dağlılardan temizlememiz gerekiyordu. Böyle bir planı uygulamak için, Trans-Kuban nüfusunun diğer kitlelerini yerlerinden koparmak ve hareket ettirmek, kıyı dağlılarına erişimi engellemek gerekiyordu. Elbette, böyle bir hedefle yürütülen bir savaş umutsuz bir direnişe neden olabilirdi ve bu nedenle bizim açımızdan iki kat enerji gerektiriyordu- **kayıtsız şartsız silah bırakmaya zorlamak için Trans-Kuban nüfusunun önemli bir bölümünü yok etmek gerekiyordu-** ama o zaman zafer her şeyi bir anda sona erdirecekti.

Kont Evdokimov, bu muazzam girişimin yürütülmesini üstlenerek şunları söyledi: “İlk hayırseverlik kendimiz içindir; dağlılara sadece Rus çıkarları tümüyle tatmin edildikten sonra paylarına düşeni verme hakkına sahip olduğumu düşünüyorum.” **Dağlıların gecekondularından sürülmesi ve Batı Kafkasya'nın Ruslarla iskân edilmesi- son dört yılın savaş planı buydu.**” (Fadeev, 2005, s. 152-153).

Grigory Zass (1797–1883)

“Zass'la yaptığım bir sohbetle kendisine savaş sistemini beğenmediğimi belirttim ve o da bana şu cevabı verdi: "Rusya, ne pahasına olursa olsun Kafkasya'yı fethetmek istiyor. Düşmanlarımız olan halklarla, onları korku ve gök gürültüsü olmasa nasıl ele geçirebiliriz? **Hayırseverlik buraya uygun değil ve acımasızca asılı kalan, köyleri soyan ve yakan A. P. Ermolov, tek başına bu konuda bizden daha başarılıydı.** Bugün bile adı dağlarda korkuyla anılıyor ve onunla küçük çocukları korkutuyorlar.

Zass'ın yaydığı korku fikrini desteklemek için, Zass'a yakın olan Prochnoy Çukuru'nda özel olarak yığılmış bir tümseğin üzerinde, Çerkes kafaları sürekli mızraklara takılıyor ve sakalları rüzgarda dalgalanıyordu. Bu iğrenç manzaraya bakmak üzücüydü. Zass, Naryshkina'yı evine davet ettiğinde, düşman kafalarının kaldırılması şartını kabul etti. Zass onun isteğini yerine getirdi ve hepimiz onun misafiriydik. Bir keresinde generalin ofisine gittiğimde dayanılmaz iğrenç bir kokuyla karşılaştım ve **Zass gülererek bizi hayal kırıklığına uğrattı, halkının muhtemelen yatağın altına kafaları olan bir kutu koyduğunu ve aslında önümüzde birkaç kafanın olduğu, cam gibi gözleriyle bize korkunç bir şekilde bakan kocaman bir sandık çıkardı.** "Neden onları burada tutuyorsun?" diyerek itiraz ettim. **“Onları kaynatıyorum, temizliyorum ve Berlin'deki çeşitli anatomi ofislerine ve profesör arkadaşlarıma gönderiyorum”** diye karşılık verdi.” (Lorer, 1984, s. 258-259).

“Evdokimov yönetiminde Batı Kafkasya harekâtına katılan subaylardan Rostislav Fadeev, 1865 yılında The Moscow Gazette’de yayınlanan bir makalesinde harekâtın yöntemlerini aynı açıklıkla anlatmıştır. Yerel halkın gelecekteki bir savaşta Rusya’nın düşmanlarının yanında yer almasından korkan devletin amacı bölgeyi “temizlemek” ve Rus toprağı haline getirmektir. “Elbette,” diye devam ediyor Fadeev, “bu amaçla yürütülen bir savaş umutsuz bir direnişe neden olacak ve bu nedenle bizim tarafımızdan iki kat enerji talep edecekti; **diğer kısmın kayıtsız şartsız silah bırakmasını sağlamak için Trans-Kuban nüfusunun (Çerkeslerin) önemli bölümünü yok etmek gerekiyordu.**” (Holquist, 2001, s. 118).

“Başka bir hata yapmaktan korkarak, avcılarının koruması altında durdum: Yirmi Kozak’ı aul’u (köy) aramaları, alabildiklerimi almaları ve saklayıcı ateşe vermeleri için gönderdim. **Ateş yakıldığında, saklayanın içinden orada kadınların olduğunu gösteren çığlıklar duyuldu.** Onlara yardım getirilmesini emrettim. Otuz baş sığır, altı at, yüz elli koç, çok sayıda arpa, **sekiz kadın, beş bebek, üç iri adam (ve bunların arasında aul başkanının kardeşi) ganimet olarak bize düştü.** Tüfekçiler ve Kozaklar ele geçirilen giysileri ve silahları aralarında paylaştılar; korkunç molların kemerinde bulunan hançeri kendi payıma aldım. Aul’u küle çevirdikten sonra ganimetleri topladım ve küçük bir kuvvetin geri çekilmemizi kolayca kesebileceğı ormandan çıkmak için acele ederek dönüş yoluna koyuldum.” (Gordin, 2002).

“1800 Yılında Tümgeneral Drashkevich Tarafından Yönetilen Sefer

Tüm misyonu yöneten Tümgeneral Draşkeviç, Bursak'a 16 Mayıs'ta kendisinin ve grubunun Temrük toprakları üzerinden Çerkeslere karşı bir sefer başlattığı ve Tshorni üzerinden topçu getirdiği haberini verdi(1). Bursak 28 Mayıs'ta Draşkeviç'e, dağlılara karşı Zakuban seferi için 1500 Kozak hazırladıklarını yazdı ve Temmuz'un ikisinde 2005 kişilik bir grupla birlikte İkatirinowsk istasyonundan Kuban Nehri'ni geçerek dağlıları kovalamaya başladı. Üçüncü grup iki birlikten oluşuyordu: Kozaklar birliği ve Likhner'in Karadeniz birlikleri Yarbay Yermeyev tarafından yönetilen özel süvari birliği. Askeri operasyonlar başladı ve 5 Haziran'da Bursak, Draşkeviç'e erken saatlerde Kozakların küçük Çerkes gruplarıyla karşılaştığını ve bunlardan ikisinin esir alındığını bildirdi. Ancak daha sonra Kozaklar, Çerkesleri Aslan Jerry ve Dawlat mahallelerinden Oşid Nehri'ne kadar kovalayarak savaşa daha ciddi bir şekilde katılmak zorunda kaldılar. **Kozaklar binlerce baş hayvana el koymuşlardı. Yermeyev liderliğindeki birlik 2.542 farklı türde hayvanı yağmalamayı başardı. Kuvvetlerimiz diğer bölgelerdeki Çerkeslerin hayvanlarını da yağmaladı.** Ekselansları İmparator Pavel, askerlere, Kuban'ın ötesindeki istilaya ve yenilgiye katılan Kozakların ve düzenli askerlerin ganimetten pay alacaklarını nezaketle ilan etti. Karadeniz birliklerinin payı 660 baş inek ve 2684 baş keçiydi.” (Shcherbina, 1913, s. 156).

“Peki bu bir soykırım mıydı? Çerkeslerin sürgünü, katliamların ve köylerin yakılmasının **Çerkesleri göçe zorlamaya hizmet ettiği bir 'etnik temizlik' örneği olarak kesinlikle edilebilir.**” (Shenfield, 1999, s. 158).

Çerkesya, Kbaada'daki Rus birlikleri, 1864

“Puşkin'in dağları uzaktan gördüğü ve Piatigorsk'un tüten ocakları etrafında toplayabildiklerini topladığı yerde, Lermontov her şeyi çok daha cesur ayrıntılarla gördü: **Kanlı savaşlar; yakılan köyler; öldürülen veya yerinden edilen kadınlar ve çocuklar;** zaferle kalelerine geri dönen askeri birlikler ancak günler sonra intikamlarını almaya hazırlanan yayla savaşçılarını buldular. Lermontov, **“Doğduğum toprakları seviyorum ama garip bir şekilde seviyorum,”** diye yazmıştı, **“Kan ve ihanetle satın alınan zafer.”** (King, 2008, s. 113-114).

“Kardeşi karanlık gecede Kuban'ı geçti. Beş saatlik bir yürüyüşten sonra, Kozakların topraklarına (Çerkesya'nın işgal altındaki toprakları) yapılan tüm saldırıların ana kışkırtıcısı olan Emir Ahmet'in auluna saldırdı. **Bir dakika içinde tüm köy alevlere teslim oldu; sadece öldürülen kadınların çığlıkları ve yangından korkan çocukların çığlıkları Kozakların yüksek sesli “yaşasın”larına cevap veriyordu.**

Kardeş, aulda hiç erkek olmadığından emin olduktan sonra, kadınların öldürülmesini durdurmak istedi ve onlara mümkün olduğunca çok esir almalarını tavsiye etti. Kan sarhoşu Kozaklar itaat etmedi; daha disiplinli istihkam askerlerinin yardımıyla yollarını kesmek zorunda kaldı.

....

Sonunda kardeş, onları kendisine itaat ettirmeyi başardı; müfrezesini topladı, esirleri saydı- kırk kadın ve çocuk - ve altmış cesedi yerinde bırakarak geri çekilme emri verdi. General Rondzevich'in seferi tam bir başarıyla taçlandı: çok sayıda erkek, kadın, çocuk, sığır ve tahıl ele geçirildi.” (Gordin, 2002, s. 346).

“Rus ve Kozak güçlerinin bölgeyi hızlı bir şekilde işgal ve fethetmediğini, aksine sistematik bir yağma ve yıkım gerçekleştirdiğini tekrarlamakta fayda var. **Ruslar, Çerkeslerin anavatanlarında kalmalarını imkansız hale getiren bir saldırı ve baskı sistemi kullandılar. Köyler yağmalandı ve yakılıp yıkıldı. Hayvanları ve yaşam için ihtiyaç duydukları diğer her şey ellerinden alındı. Ruslar tarafından kullanılan yöntem, Kafkasya ve Balkanlar'da tekrar tekrar kullanılacak olan klasik zorunlu göç sistemiydi - evlerini ve tarlalarını yakıp yıkarak onlara açlıktan ölmekten ve kaçmaktan başka seçenek bırakmadılar.**” (Grassi, 2018, s. 71).

“Bolşevik Devrimi'nden önce bu üç etnik grup (Adigeler, Çerkesler ve Kabarlar) aslında tek bir halk olarak görülüyordu, ancak 1920'lerde iki grup olarak tanımlandılar: Çerkesler ve Kabarlar. 1930'larda Adıge, Çerkes ve Kabardey olarak daha da alt gruplara ayrıldılar. Birini diğerinden ayırmak için aralarında idari sınırlar oluşturuldu ve topraklarının statüsü sık sık değişti.” (Coene, 2010, s. 61).

“Mahkum edilmiş Çerkes kabilesinin terk edilmiş külleri üzerinde büyük Rus kabilesi ortaya çıktı; bir yazda deniz boyunca 12 köy büyüdü. Ve asıl önemli olan: muhteşem güzelliğe sahip doğu kıyısı artık Rusya'nın bir parçası. Cazibesi ortadan kalktı. Kıyı şeridi artık işlenmemiş bir maden gibi sadece doğal zenginliklerinden faydalanacak insanları bekliyor. Yabani otlar sökülüp buğdaylar yetişene kadar boş olduğu için üzölmeye gerek yok.” (Fadeev, 2005, s. 199).

4. ÇERKES SOYKIRIMI'NİN TANINMA DURUMU

Gürcistan Parlamentosu 20 Mayıs 2011 tarihinde Çerkes Soykırımını resmen tanıyan ilk ulusal parlamento olmuştur (No 3626).

Gürcistan Parlamentosu Kararı

Rus İmparatorluğu Tarafından Çerkeslere Uygulanan Soykırımın Tanınması Üzerine Rus İmparatorluğu'nun Rus-Kafkas savaşı sırasında (1763-1864) Çerkeslere yönelik sömürgeci politikasını hatırlatarak, Rus siyasi ve askeri liderliğinin Çerkes topraklarında etnik temizlik planladığını ve uyguladığını, daha sonra bu topraklara diğer etnik grupları yerleştirdiğini hatırlatarak;

Birden fazla cezalandırıcı askeri sefer sonucunda Çerkes nüfusunun %90'ından fazlasının yok edildiği gerçeğini hatırlatarak;

Rus İmparatorluğu'nun, Çerkes halkının temsilcilerini fiziksel olarak yok etmeyi amaçlayan, sivil nüfus arasında yapay olarak tasarlanmış kıtlıklar ve salgın hastalıklar gibi saldırgan eylemlerini doğrulayan çok sayıda resmi belgeyi hatırlatarak;

Kabardey Balkar Cumhuriyeti Yüksek Konseyi'nin (№977-XII-B) 7 Şubat 1992 tarihli Rus-Kafkas Savaşı Sırasında Adige (Çerkes) Soykırımı Eyleminin Kınanmasına İlişkin Kararı'nı hatırlatarak ve Rus-Kafkas Savaşı'nın (1763-1864) sonuçlarını hukuki ve siyasi olarak değerlendirerek,

Gürcistan Parlamentosu:

1. Rusya-Kafkasya Savaşı sırasında Çerkeslerin (Adige) kitlesel olarak katledilmesini ve anavatanlarından zorla sürülmelerini, 18 Ekim 1907 tarihli IV Lahey Kara Savaşları Hukuk ve Teamülleri Sözleşmesi ve 9 Aralık 1948 tarihli BM Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi uyarınca bir soykırım eylemi olarak tanır;
2. Rusya-Kafkasya Savaşı sırasında ve sonrasında zorla sürgün edilen Çerkesleri, 28 Temmuz 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme uyarınca mülteci olarak tanır (Justice For North Caucasus Group, 2011).

Ukrayna Parlamentosu Verkhovna Rada, 09 Ocak 2025 tarihinde Çerkes Soykırımını resmen tanıyan ikinci ulusal parlamento oldu (No 4206-IX).

KARARNAME

Ukrayna Verkhovna Rada'sı

Rus İmparatorluğu tarafından Çerkes (Adige) halkına uygulanan soykırımın tanınması üzerine

Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, diğer uluslararası antlaşmalar ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Örgütü'nün uluslararası hukuki belgelerinin hükümlerini dikkate alarak;

Başta soykırım yasağı olmak üzere, uluslararası hukukun evrensel olarak tanınmış ilke ve normlarının ihlal edilmesini önlemek amacıyla, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 1. maddesinde öngörülen eşitlik ilkesine uygunluk temelinde uluslar arasında işbirliği yapmak ve dostane ilişkiler geliştirmek için tüm devletlerin uluslararası yasal yükümlülüğünü vurgulayarak;

Modern uluslararası hukukun zorunlu bir normu olarak halkların eşitliği ve kendi kaderini tayin hakkı ilkesine dayanarak ve Soykırım Suçunun Önlenmesine İlişkin Sözleşme'nin ulusal, etnik, ırksal veya dini bir grubu tamamen veya kısmen yok etmek amacıyla işlenen eylemleri suç sayar: bir grubun üyelerini öldürmek, bir grubun üyelerine ağır fiziksel veya zihinsel zarar vermek, böyle bir grup için kasıtlı olarak tamamen veya kısmen fiziksel yıkıma yol açacak yaşam koşulları yaratmak, böyle bir grupta doğumları önlemeye yönelik tedbirler uygulamak, böyle bir grubun çocuklarını zorla başka bir gruba nakletmek;

Çerkeslerin yüzde 90'ından fazlasının fiziksel olarak yok edildiği veya tarihi anavatanlarından sürüldüğü 1763-1864 Kafkas Savaşı sırasında Çerkes topraklarında yapılan etnik temizliğin, Çerkes (Adige) halkına baskı yapmayı,

kimliklerini bastırmayı ve bu etnik grup için kasıtlı olarak tamamen veya kısmen fiziksel olarak yok olmasına yol açan yaşam koşulları yaratmayı amaçlayan önceden planlanmış bir dizi acımasız eylem olduğunu göz önünde bulundurarak;

Rus İmparatorluğu'nun 1763-1864 Kafkas Savaşı sırasında Çerkesleri fiziksel olarak yok etmek amacıyla sivil halk arasında yapay kıtlık ve salgın hastalıklar yaratmak için suç teşkil eden eylemlerini doğrulayan tarihi kanıtları dikkate alarak

Rus İmparatorluğu'nun Çerkes (Adige) halkına ve köleleştirdiği diğer halklara karşı işlediği suçların henüz gerekli hukuki ve ahlaki değerlendirmeye tabi tutulmadığını belirterek;

Mevcut Rus rejiminin önceki iktidar rejimlerinin suçlarını meşrulaştırmasının, bugün Rusya Federasyonu'nun böyle bir dış ve iç politika izlemesine yol açtığını ve bunun da devletin terörizmin sponsoru ve Ukrayna ve diğer halklara karşı korkunç suçlar işlemek için terörist araçlar kullanan bir devlet olarak uluslararası alanda tanınması sonucunu doğurduğunu vurgulayarak

Mevcut Rus rejiminin köleleştirilmiş halkları fiziksel olarak yok etme politikasını sürdürdüğüne dikkat çekerek

Rus İmparatorluğu'nun baskıcı rejiminin, halkları boyunduruk altına almayı ve onlara karşı sömürgeci bir politika uygulamayı amaçlayan, sonucu milyonlarca insanın yok edilmesi, halkların sosyal temellerinin, asırlık geleneklerinin, manevi kültürlerinin ve etnik kimliklerinin yok edilmesi olan suç eylemlerini kınamak;

Ukrayna halkıyla birlikte ortak “halklar hapisanesinde” olmanın bir sonucu olarak önemli kayıplar ve acılar yaşayan Rus İmparatorluğu tarafından köleleştirilmiş tüm halklarla dayanışma göstererek

Bu halklara tarihi adaleti yeniden tesis etme ihtiyacını kabul ederek;

Kabardey-Balkar Cumhuriyeti Parlamentosu'nun 7 Şubat 1992 tarihli ve 977-XI-B sayılı Rus-Kafkas Savaşı sırasında yaşanan Adige (Çerkes) soykırımının kınanmasına ilişkin kararını dikkate alarak;

Gürcistan Parlamentosu'nun Rus İmparatorluğu tarafından gerçekleştirilen Çerkes soykırımının tanınmasına ilişkin 20 Mayıs 2011 tarihli ve 4701-IS sayılı kararını dikkate alarak;

Ukrayna Yüce Radası'nın 6 Ekim 2022 tarihinde onaylanan Rusya Federasyonu halklarının kendi kaderini tayin hakkını desteklemek üzere uluslararası topluma yaptığı başvuruyu teyit ederek,

Ukrayna Verkhovna Rada'sı Kararları:

1. 1763-1864 Kafkas Savaşı sırasında Rus İmparatorluğu tarafından Çerkes (Adige) halkının kitlesel olarak yok edilmesini ve tarihi anavatanlarından şiddet kullanılarak sürülmesini Çerkes (Adige) halkına yönelik soykırım olarak tanımak.
2. Rus İmparatorluğu tarafından işlenen soykırımla ilgili olarak Çerkes (Adige) halkına içten taziyelerini iletmek ve bu suçun tüm kurbanlarının anısını onurlandırmak.
3. Yüzbinlerce Çerkes'in ölümüne yol açan, Çerkes (Adige) halkının sosyal temellerine önemli zararlar veren ve insanlığa büyük kayıplar yaşatan Rus İmparatorluğu'nun soykırım suçlarını kararlılıkla kınamak.
4. Çerkeslerin kitlesel imhasını henüz soykırım olarak tanımamış olan yabancı devletlere ve uluslararası örgütlere, Çerkeslerin kitlesel imhasını ve zorla sürgün edilmelerini Çerkes (Adige) halkının soykırımı olarak tanımları çağrısında bulunmak.
5. Ukrayna Hükümetine, yabancı ülke hükümetlerine, eğitim ve araştırma programlarında bu tür suçlar hakkında bilgi yayarak Rus İmparatorluğu tarafından işlenen bu ve diğer suçlara ilişkin farkındalık düzeyini artırmaya yardımcı olmaları için çağrıda bulunma talimatı vermek.
6. Mevcut Rus rejiminin baskı ve saldırganlık ideolojisini desteklemek amacıyla tarihi gerçekleri kasıtlı olarak çarpıtma girişimlerini kınamak.
7. Sürgündeki Çerkes (Adige) halkının Kafkasya'nın kuzeybatı kesimindeki tarihi topraklarına geri dönme hakkını tanımak ve kendi topraklarında ulusal kendi kaderini tayin hakkını daha fazla gerçekleştirmek.
8. Ukrayna Verkhovna Rada Başkanına, bu Kararın yabancı ülkelerin hükümetlerine ve parlamentolarına, Avrupa Birliği kurumlarına, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine, Birleşmiş Milletler Yerli Halklar Daimi Forumuna, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Parlamenter Asamblesine, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreterine, Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesine ve Avrupa Konseyi Genel Sekreterine acilen iletilmesini sağlaması talimatını vermek.
9. Bu Karar kabul edildiği gün yürürlüğe girer (Verkhovna Rada of Ukraine, 2025).

Temsil Edilmeyen Uluslar ve Halklar Örgütü'nün (UNPO) 5. Genel Kurulu (15-19 Temmuz 1997) Çerkes Ulusunun Durumu hakkında bir Karar yayımlayarak Rusya Federasyonu'na ve uluslararası topluma şu çağrıda bulunmuştur:

“...Çerkes ulusunun on dokuzuncu yüzyılda yaşadığı soykırımı kabul etmek ve Çerkes halkına sürgün ulus statüsü vermek; Çerkes halkına hem Rusya'nın hem de kendi ülkelerinin çifte vatandaşlığını vermek; [ve] Çerkes halkına tarihi topraklarına geri dönme imkanı sağlamak...” (Zhemukhov, 2012, s. 509).

Kaynaklar

- Baddeley, J. F. (1908). *The Russian Conquest of the Caucasus*. LONDON: LONGMANS, GREEN AND GO.
- Bell, J. S. (1840). *Journal of a Residence in Circassia During the Years 1837, 1838, and 1839 (Vol I)*. London: Edvard Moxon.
- Coene, F. (2010). *The Caucasus: An introduction*. New York: Routledge.
- Evdokimov. (1863). *Field notes of Evdokimov*. Tbilisi: Georgian State Archive.
- Fadeev, R. (2005). *Kavkazskaya voyna [Caucasian War]*. Moscow: Eksmo.
- Fränkischer Kurier. (1863, 12 17). Rusland und Polen. *Fränkischer Kurier*, 349, p. 1.
- Gammer, M. (2003). 'Proconsul of the Caucasus': a Re-examination of Yermolov. *Social Evolution & History*, 2, 177-194.
- Gordin, Y. A. (2002). *Kavkazskaya voyna: istoki i nachalo 1770-1820 gody [Caucasian War: Origins and Beginnings 1770-1820]*. Saint Petersburg: Zvezda.
- Grassi, F. L. (2018). *A New Homeland: The Massacre of The Circassians, Their Exodus to the Ottoman Empire and Their Place in Modern Turkey*. Istanbul: Istanbul Aydin University Publications.
- Henze, P. (2007). *The North Caucaus Barrier: Circassian Resistance to Russia*. London: Hurst & Company.
- Holquist, P. (2001). To Count, to Extract, and to Exterminate. In G. R. Suny, & T. Martin, *A State of Nations: Empire and Nation-Making in the* (pp. 111-144). New York: Oxford University Press.
- Justice For North Caucasus Group. (2011, May 20). *By Strong Majority, the Parliament of Georgia Recognizes the Circassian Genocide*. Retrieved 09 23, 2024, from Justice For North Caucasus: https://www.justicefornorthcaucasus.com/jfnc_message_boards/genocide_crime.php?entry_id=1305922946&title=by-strong-majority%2C-the-parliament-of-georgia-recognizes-the-circassian-genocide
- Kazemzadeh, F. (1974). Russian Penetration of the Caucasus. In T. Hunczak, *Russian Imperialism from Ivan the Great to the Revolution* (pp. 239-263). New Jersey: Rutgers University Press.
- King, C. (2008). *The Ghost of Freedom: A History of the Caucasus*. New York: Oxford University Press.
- Kumykov, T. H. (1994). *Vyselenie adygov v Turtsiyu-posledstvie Kavkazskoi voiny [The eviction of the Adygs to Turkey is a consequence of the Caucasian War]*. Nalchik: Elbrus.
- Levene, M. (2005). *Genocide in the Age of the Nation-State Volume II The Rise of the West and the Coming of Genocide*. London - New York: I.B. Tauris & Co. Ltd.
- Levene, M. (2010). Empires, Native Peoples, and Genocide. In A. D. Moses, *Empire, Colony, Genocide* (pp. 183-204). New York / Oxford: Berghahn Books.
- Lorer, N. (1984). *Notes of a Decembrist*. Irkutsk: East Siberian Book Publishing House.
- Pobedonostsev, A. (1940). *Circassia*. Moscow: Socekgez.
- Pushkin, A. S. (1974). *A journey to Arzrum*. Michigan: Ardis.

Richmond, W. (2013). *Circassian Genocide*. NEW BRUNSWICK, NEW JERSEY, AND LONDON: RUTGERS UNIVERSITY PRESS.

Shcherbina, F. A. (1913). *History of the Kuban Cossack Army (Vol 2)*. Ekaterinodar: Pechatnik.

Shenfield, S. D. (1999). The Circassians - A Forgotten Genocide? In M. Levene, & P. Roberts, *The Massacre in History* (pp. 149-162). New York: Berghahn Books.

Spencer, E. (1855). *Turkey, Russia, The Black Sea, and Circassia*. London: George Routledge & Co.

Teissier, B. (2024). *Sublime Summits and Vanishing Worlds*. Oxford: Signal Books Limited.

Tikhomirov, L. A. (2000). *Shadows of the Past*. Moscow: Publishing house of the magazine "Moscow".

Venyukov, M. I. (1878, - -). To the History of the Settlement of the Western Caucasus. *Russian Antiquity: Monthly Historical Publication*, 22, pp. 249-270.

Verkhovna Rada of Ukraine. (2025). *Draft Resolution on the Recognition of the Genocide of the Circassian People Committed by the Russian Empire*. Retrieved 02 22, 2025, from <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44400>

Zhemukhov, S. (2012). The birth of modern Circassian nationalism. *Nationalities Papers*, 503-524.